

Spomen plaketa, rad Vinka Fabris, akadem. kipara.

OBRANA KORČULE

1571 - 1971

RIJEČ VAMA

Rozanovićeva OBRANA KORČULE OD TURAKA GOD. 1571. nije obična kronika jednog sudbinskog događaja kroz burnu povijest našeg Grada i Otoka.

Njegove rečenice ujedno su šetnja Korčulom od ulice do kuće, od tvrđave do crkve. Čini se da nas drži za ruku i preskočivši četiri vijeka, da nas vodi na svaki naš dragi kamen u ovako sačuvanom i voljenom Gradu, radosni što smo u posjedu Spomenika aere perennius- trajnijeg od mjedi . .!

Još više:

Čini se da nas Korčula rađa i na noge postavlja u jednakom stilu, jednakim mentalitetom, tijelom, dušom i duhom oduvijek do sada. Arhiđakon kao da zahvaća Korčulane svih stoljeća. Svi ti karakteri njegovih sugrađana — to smo mi!

Uzmite samo listati ove stranice prijevoda i uvjerit ćete se uz izraze zadovoljstva: alaj nas je ocrtao . . .!

Dakako: mi se ovim raznorodnim, a u srži uvijek dobrim i simpatičnim karakterima ponosimo i radujemo. Ali je potrebno uočiti nešto posebno:

Temelj ovom našem karakteru daje ozračje žive prisutnosti vjere i vjerskog proživljavanja. Stoljetna privrženost u generacijama Kristu, Bogorodici i Crkvi prenosila je od koljena na koljeno ovakav mentalitet ovom našem svijetu. I do danas Korčulanin nije napustio međaš religiozne baštine kao temelj svoje posebnosti i svog rasta za budućnost . . .

Korčula će uskoro proživljavati ovakav spomen Obrane upirući se, što nam je napustiti, što nam je ispraviti, a što činiti da bismo vedrinom duha i radošću života mogli poput Arhiđakona Rozanovića razviti barjak svog hoda ovom svijetu uz uvjerljivi usklik:

ŽIVIO KRIST!

Korčula, o Veloj Gospi jubilarne godine 1971.

IVO MATIJACA, korčulanski opat

ULUZ—ALI ILI OCCHIALINO, POTKRALJ ALŽIRA, KORČULU S KOPNA I S MORA NAPADA, ALI JE NE OSVAJA

Povijesni izvještaj Antuna Rozanović iz reda slavnijih i starijih porodica istoga grada, arhiđakona i doktora obojeg prava - koji je svemu očevidac bio[1].

Stalnim poticajima onih koji zadivljeni spasom gradića Korčule moje domaje, očito Božjom pomoću, željni prikaza toli slavnog događaja, odlučio sam udovoljiti im ovim komentarom.

Ali ti, nebeska Djevice Majko, koja si nam u onoj strašnoj borbi, čvrsto vjerujemo, očevidno pritekla upomoć: kako si me tada, nevrijednog svog slugu, svojim nadahnućem u svemu vodila, dostoj se također sada, pri opisu tvoje slave, a naše zahvalnosti, voditi ruku i moje pero putem istine.

Selim, lukavi turski car... vjerolomnim ratom ote Mlečanima gotovo čitavi otok Cipar osim Famaguste. Ohrabren uspjesima naredi da se početkom svibnja sakupi svekolika mornarica protiv kršćana, a osobito protiv Mlečana. Kod nas se širio glas o ovom brodovlju i strah se umnažao, dok se Turci na granicama ukazivali svakim danom silovitijima... [2]

2. kolovoza iznenada nam doplove naši izbjeglice, koje hrvatski zovemo Uskoci, dolazeći iz Epira i ispripovjedaše nam, kako je Ulcinj u opasnosti od pješadije, dok po moru vidješe mnoštvo galija nedaleko od Ulcinja i jedva im izmakoše. Nijesu znali reći čije su to galije, ali je sumnja da su od gusara Karakozije i njegovih ortaka. Sutradan dođoše neki Peraštani (Perast se nalazi kraj Risna) i oni nas obavijestiše o turskom brodovlju pod Ulcinjom. I tako bijahu prisiljeni ostaviti brod i jedva se spasiše u čamcu. Ovo ipak ne povjerovasmo. Čini se naime nevjerojatnim da bi se neprijateljsko brodovlje otisnulo tako duboko u naše more imajući iza leđa kršćansku mornaricu. Nismo znali što misliti. Bijasmo preplašeni, mnogo smo raspravljali, a da nismo znali što odlučiti. Peraštani, koliko ih bijaše u našem gradu, radi ovih glasina, svi do jednoga ukrcahu se u lađe i dalje odploviše...

A dođoše i neke glasine iz Epidaura, hrvatski rečeno iz Dubrovnika, da se Bar predao, Kotor da je u najvećoj opasnosti, a prijeti pogibao čitavoj Dalmaciji.

U Korčuli postoji bogomolja uz gradske zidine kod Južnih gradskih vrata, a koju su naši stari posvetili bl. Djevici i sv. Bartulu na uspomenu pobjede nad Aragonskom mornaricom na svetkovinu Sveca. Kapelica je jedva sposobna primiti dva ili tri poslužitelja. Unaokolo je zaštićena drvenom ogradom. Ovdje se svake godine, 4. kolovoza, ranim jutrom, čitavi puk skupi casteći Snježnu Gospu.[3]

Prigodom ovog bogoslužja gradski knez nabaci biskupovom vikaru misao, da bi bilo korisno nešto prigodno propovijedati što bi umirilo prestrašeni i očajni narod. Vikar povjeri ovu dužnost jednom drugom svećeniku, no ovaj se također ispričao i vikar zamolio arhiđakona. On ne odbacivši molbu, a budući bijaše nepripravan, zamolivši Božju pomoć, otvori knjigu psalama što ju je u rukama držao i stane na riječima 61. psalma: »Ovo dvoje čuh: sila je Gospodnja i tebi Gospodine pripada milosrđe«. Za vrijeme bogoslužja ovim mislima započne govoriti:

»Čuste, časni muževi, oci, braćo i sinci predragi u Kristu, rekoh čuste, sad od mene izrečenu Davidovu misao. Razmišljajte, molim vas, iz nje dvostruku svesilnu Božju moć, od koje jedna svjedoči kako Božjem veličanstvu ništa nije nemoguće, dok druga kazuje o njegovom milosrđu prema nama tako, da nitko od ljudi ne ljubi samog sebe više no što nas ljubi milostivi Gospodin. A zasigurno gledam sebe i vas u ovom dvostrukom razmatranju kako smalaksavamo.

Oprostite predragi, ako se ne služim u mislima nikakvim pretvaranjem, a ni vrijeme ne dopušta pretvaranje. Bojim se naime da ne izazovemo Božju srdžbu radi tolikog straha što smo ga na sebe navukli od neprijatelja. Ako naime ispovijedamo da je Bog milostiv; ako vjerujemo u njegovu svemoć: kako to, da onih koji se većma protive Bogu negoli nama, većma se bojimo negoli samoga Boga. Pomišljamo li da nisu možda jači od Boga? Daleko to od nas koji ispovjedamo da Bog može sve učiniti što hoće na nebu ili na zemlji.

Možda se plašimo da se od nas okrenulo Božje milosrđe? Dopušteno je na to pomisliti, ali s time, da nitko od nas ne gubi uzdanje, budući nas je milostivi i neizmjerni Gospodin ovlastio uzdati se u njegovo milosrđe. Bog se nikada neće odreći svoga milosrđa. Između Božje dobrote i naše nepromišljenosti sami postavljamo zapreku da se Božanska pomoć milosti ne spušta na bezvrijedne sluge. Otkloniti treba prepreku i odmah će se ukazati Božje milosrđe. Dakle uz njegovu pomoć o nama ovisi da uklonimo zapreku. Svaki od nas neka ostavi zloću i neka se obrati ka Gospodinu skrušena srca, ispovijeđu i pokorom, te će se Gospodin okrenuti k nama i smilovati se po svom velikom milosrđu. Nezrelo je i

ženskasto plakati u strahu od muka koje zaslužismo radi naših opačina. Naše suze bi bile od koristi i odbacivši strah od kazni, kad bismo bili pripremni mirne duše podnijeti bilo smrt bilo ropstvo ili haranje ili bilo što drugo poslano nam od Providnosti za pokoru naših grijeha; kad bismo plakali što smo Božju dobrotu svojim zlodjelima uvrijedili. Trebalo je najprije predvidjeti kaznu i čuvati se od grijeha. Sada pak kad mnogovrsno sagriješismo ne treba se plašiti čišćenja nego ga pripremno primiti za dobro naših duša.

Ali-to ono rekoh: pogriješismo-kao da još sada ne griješimo! Oh, kad bismo mogli iskorijeniti praznovjerja, bludnosti, preljube, ogovaranja, krađe, oholiju i ostale slične opačine i da više ne idemo tim putem zloće, ogrezli kaljužom. Kamo sreće da u skrovištu naših srdaca nema smrtonosne kuge! Pročistimo predragi stari kvasac naših zloća i plačimo pred Gospodinom svoje grijehe spremni iz ruke Gospodnje prihvatiti svaku pokoru za spas naših duša. Tvrd je ovaj govor, ali tvrđa je propast tijela i duše. Sada nas sam Bog postavlja na iskušenje nebili smo se koristili naukom njegovog Jedinorođenog Sina Gospodina našega Isusa Krista prikazujući se: dali smo kršćani samo imenom ili pak uistinu.

Sasvim je sigurno: svi koji se rađaju na ovaj svijet prije ili malo kasnije suđeno im je otići sa ovog svijeta. Nije li dakle razboritije kad se pruža prigoda, provoditi život u milosti premilostivog Nagraditelja negoli ga upropastiti u lijenosti i mlitavosti.

Uporno se dičimo slavom svetih mučenika, a teško nam je slijediti njihove primjere. Gdje je nekadašnji zanos za mučeništvom, gdje je stara čežnja za takove prigode; gdje su oni uzdasi: »Milosrđe Gospodnje bolje je od života; Dragocjena je smrt svetaca; Blaženi mrtvi koji umiru u Gospodinu; Blaženi koji trpe progonstvo; Spreman sam na bičevanje; Okovi mi dođoše na proslavu; Da i vojske na mene udare, ne bojim se.« — Slične izreke što ih danomice ustima i usnama izgovaramo, a srcem i djelom bojimo se izvršiti.

Poslušajte braćo, nikada ne pomišljah pokušati vas nagovoriti da Boga napastujete kako bi vas izložio mučeništvu; poznata mi je nestalnost sviju nas; a ipak vas nagovaram i zaklinjem svakoga od vas da budete spremni podnijeti bilo koju muku nego se odreći vjere u Krista. Jer kratkoj patnji slijedi vječna sreća; izdajstvo čeka patnja neizrecivih muka i vječna kazna. I o tome držim da je suvišno govoriti: čitam naime vaše duše da vas ne trebam sokoliti.

Drugo je nešto o čemu kanim govoriti. Čini mi se da pripremate bijeg. Ovo niti odobravam, niti kudim, ali neznam puta kojim kanite bježati. Po svemu moru sa svih strana niču gusari, Neretljani, Hercegnovljani i drugi neprijatelji koji nas opkoliše. Sa istoka već je u Boki Kotorskoj cijelo tursko brodovlja, gotovo 400 galija. A možda čak do Dubrovnika ili još bliže. Na zapadu čuje se da su oko Visa ugledali deset galija koje se odijeliše od ovog brodovlja. Sjever nas ne prima, a ako nas primi, postajemo plijenom hajducima. Od Apulije koja je na jugu, dijeli nas široko more i što je još gore, opkoljeni smo neprijateljskim zasjedama. Pazite dakle da nebiste, što ne dao Bog, pali u veću pogibao želeći je izbjeći.

Ako ipak mislite otići neka vas Bog prati; dok ja — koji ne manje od vas volim svoj život, odlučio sam nikuda otići, nego ovdje, kako se običaje reći, iskušati sreću. Vjerujem naime da neprijateljsko brodovlje nikada neće poći iznad Kotorskog zaljeva ili iznad Dubrovnika budući je za sobom ostavilo veliki broj mletačke vojske u lađama, galijama, većim i manjim kojima će se priključiti upomoć španjolsko i papinsko brodovlje. Ipak priznajem da se može dogoditi, da na nas, pod izlikom neprijateljstva, navale gusari, Neretljani ili Hercegovljani ili Karakozije ili pak bilo koja vrst pljačkaša ili zavojevača, osobito kad bi doznali da smo napustili svoj rodni kraj.

Stoga zaklinjem one između vas koji nisu izgubili glavu, da ovdje samnom ostanu braneći rodnu grudu, svoje roditelje i kosti djedova kao i Božje hramove dokle budu mogli: da ne bi tri-četiri lopužine opljačkali napušteni grad i zapalili ga — na našu najveću sramotu. Svjedok je ovaj oltar Bogu i Djevici Majci i sv. Bartulu i Marku Evanđelisti posvećen, kako očevi naši ne uzmakoše pred Aragonskim brodovljem nego se unutar zidina dragovoljno zatvoriše i junački odbiše neprijateljski napadaj. A zar ćemo mi napustiti ono što primismo od naših djedova? Daleko bila od nas tolika sramota!

Ali, odkuda vam i toliki broj potrebnih brodova da biste se mogli ukrcati? Neka odu luđaci koji će se izvrći većoj pogibli negoli mi koji odavle nikuda! Mi se nemamo čega plašiti osim Višnje ruke.

Vi pak predobre majke molim vas ne uznemirujte odlučnost muževa niti ničim obezhrabrujte duše vaše djece. Bog Stvoritelj vas ljubi, vašu djecu i u svojoj ljubavi nadvisuje vašu materinsku ljubav. Predajte se Svemogućem, predragom

Bogu. Utecite se preblagoj Majci milosrđa: Ona će prikazati svome Sinu vlastita prsa, a Sin Ocu svoje rane i radi njihovih darova Otac nebeski će se smilovati nama po mnoštvu svoga milosrđa. Padnite ničice pred zaštitnicima nebeskim: Bartulom i Markom, pod njihovom zaštitom stoje ove zidine. Skrušeni molite i bit ćete uslišani. Molitva nebo otvara, Boga priteže, raspršuje vojske, ohole ponizuje, ponizne jača i hrabri«.

Poslije ovih riječi nastavismo bogoslužje i dovršismo. Puk je stao govorkati svak na svoj način. Između njih neki skloni praznovjerju ili možda po prirodi, pothranjivali su očaj puka pozivajući se na nekakve žute ptice slične ožujskim žunama, izuzev boje, kakovih se kod nas do tada nije viđalo, (onih dana u našem kanalu i uokolo grada viđasmo njihova jata: čas kako po moru plivaju, čas leteći po Otoku, kako vinograde haraju) da su došle iz Crnog mora i da prethode turskom brodovlju; ili barem da označuju Turke u bijelim turbanima koji će nam doći na našu propast. Međutim bogatiji svoje škrinje počeše prenašati na brodove, a počeše pridolaziti glasonoše iz Dubrovnika jedan za drugim i onaj zadnji uvijek donoseći lošije vijesti. I tako se svi uzbude i svatko počne nositi na lađe svoje stvari tolikom naglošću da su kroz gradska vrata jedan drugoga gnjeli.

Gradski knez bijaše mladunče,[4] veoma neiskusan, a nepovjerljiv prema iskusnim ljudima. Prošla su dva mjeseca odkako je preuzeo Upravu i kroz to kratko vrijeme nije nikomu omilio; ipak se pokazao kroz ove zadnje dane mekšim i ozbiljnijim. Videći kako se sve iz grada iznosi odmah naredi da se dobro zatvore gradska vrata.

Tada mnogi stadoše svoje stvari spuštati niz zidine, a neki stadoše pred vratima gomilati stvari gurajući jedni druge. To bijaše bijedan prizor! Tako je izgledala Troja, kada je osvojiše. Knez ne bijaše sobom donio mnogo robe, jer svoju obitelj ostavi u Veneciji. Ipak svoju sluškinju i sve svoje stvari odpremi u luku na brod, a k tomu je sebi osigurao gusarski peraštanski brod dobro održavan, sa šest snažnih vozača, unajmljen za 120 zlatnih dukata. U sutonu pojačavale se kojekakve protuslovne vijesti. Preplašene žene jurile su kroz grad zapomažući da ih se pusti na lađe ili u šumu. U povečerje knez pristane da ih pusti, a sutradan još i više, otvori gradska vrata da uzmognu odpremiti stvari na lađe koje stajahu usidrene. Napokon oni koji su željeli otići razapeše jedra 8. kolovoza.

Treba spomenuti što se je dogodilo kada Franjevci odoše. (Obje naime zajednice i Dominikanci i Franjevci, prijašnjih dana, prije svih drugih, pobjegoše). Ovi naime iz svog samostana, što se nalazi na Otoku dvije milje istočno od grada, odprije preniješe čudotvorni Križ i sliku bl. Djevice Marije Majke Božje[5] u crkvu Svih Svetih unutar Grada, a kasnije prije svoga polaska izvukoše iz ove crkve časnu sliku Djevice sa dragocjenim ukrasima i položiše u lađu s kojom su kanili otići. A Sv. Križ radi neprikladnosti lađe ostaviše. Ali se iznenada uzvitla oluja, valovi se dizali od dna mora do neba i uskovitlali se vjetrovi i činilo se kao da vrhovi nestaju u bezdane.

Poslije smo saznali da je u ovom nevremenu pod Ulcinjem nastradalo sedam turskih galija, mnoge se druge u međusobnom sudaru razbiše. Osupnuti redovnici, uplašivši se da je oluja od Boga poslana, odmah odložiše Sliku sa svim ukrasima na mjesto odkuda je uzeše. A kada se oluja smirila napustiše samostan i zvona u tornju, sve što imahu i pobjegoše ostavivši u gradu tako obe drage Svetinje. Tolika ljubav za život, da se ne obazreše niti na nebeski znak oni koji zavjetovani trebaju prezirati smrt. A bijahu u strahu tako ujedinjeni da ne osta ni jedan samostanski sluga. Ali plašiti se je na njihovom primjeru tj. neke od njih Neretljani ne poštediše, zarobiše i trebalo ih je otkupiti teškim novcem.

Poslije ovoga bijega, drugi dan, dođoše dva fratarska odmetnika iz neke druge provincije i pokušahu odnijeti dragocjenosti sa Gospine slike. Odjurismo ih otkuda dođoše. Osramotismo ih, ako su uopće sposobni sramiti se. Sve ovo usput napominjem, a nastavljam opis.

Naši (izbjeglice koji su direktno putovali) svi živi prvog dana stigoše u Hvar, a sutradan u Zadar, praćeni prikladnim vjetrom, Zadrani, iznenađeni tolikim našim i hvarskim jedrima, posumnjahu da im se približuje neprijatelj.

Mi stražareći i bdijući i noćima i danima snalazili smo se lišeni bilo kakove i čije pomoći. A nažalost i naši susjedi prekinuše veze s nama kao da bijasmo okuženi ili prokleti od mora i od ognja od tada pa kroz dvadeset dana. Samo ponekada sa susjedne obale potajno bi k nama došla lađica sa pismima i glasonošama.

Tako nam bi javljeno 9. kolovoza da se u uvali Žuljane nalazi sedam malih Hercegnovljanskih galija,u čije ruke upade svećenik Franjo Ordoničić sa mnogo drugih putnika na putu u Dubrovnik. Žuljana je mjesto na Pelješcu i gleda iz-

među Korčule i Mljeta. Slijedeće noći ovi Hercegnovljani obilazili su naš Otok s vanjske strane i u noćnoj tišini uđoše u luku nazvanu Gršćica, te ranim jutrom u tri čete s južne strane dohvatiše se Blata do tada neprimjećeni; dok vika stražara ne najavi dolazak neprijatelja. Premda su stražari na cijelom Otoku bili obavješteni o dolasku Hercegnovljana u Žuljanu, oni spavahu i njihov dolazak nisu zapazili. A kad ih zapaziše kričeći okrenuše neprijateljima leđa i pobjegoše u šumski mrak. Krivci u spavanju, a u vici veoma valjani! Na ovu viku tko god je mogao razbjegne se na sve strane. A tri turske čete se ovako razrediše: jedna zastane na južnom proplanku odkuda dođoše, druga je plijenila pojedine dvore, treća je stajala usred sela u punoj spremi kao zaštita pljačkašima.

Blato je najveće selo čitavog Otoka koje u potrebi običava pružiti 300 izabranih boraca. Tada bijaše pozvan jedan dio na obranu grada, a jedan dio već odprije bi prisiljen ići na mletačke galije, dok ostali dio sakriven u šumama ostavi kuće bez obrane. Tako hajduci ovo čitavo mjesto opljačkaše zarobivši 50 duša koji svi od reda bijahu djeca ili žene izuzev Šimuna Simonetti i troje staraca od kojih jedan bijaše slijep. A tri žene sasjekoše. Tri ranjenika pak pustiše, od kojih jedan: Pelegrin Kršinić sklonivši se na visoki badem, bijaše izranjen mnogim strijelicama i sve je nadživio; Nikola Kaštropil, u kući zarobljen i pobjegavši im iz ruku i okova poranio je trojicu dušmana, a bijaše i sam lagano ranjen; treći, Ivan Barčot, koji se bijegom spasio, začuje zapomaganje majke i pogledavši vidi kako je zarobljenu neprijatelji vuku raščešljane kose. Promislivši na materinu ljubav junački jurne na neprijatelje, četvoricu smrtno rani, majku okova oslobodi i omogući joj pobjeći u obližnju šumu. I dok se s mnogima borio koji na njega navaljivahu, ne mogavši brzo svoje koplje osloboditi omotano svojom oštricom u odjeći neprijatelja, bi od njih ranjen, padne i kao mrtav napušten preživi dva dana. Sretan sin dostojan vječne sreće radi ovog preslavnog djela spasivši unesrećenu majku koju tako ostavi slobodnu, ali ožalošćenu.

A izvješćuju da su vidjeli kako neprijatelji izvršiše dva humana djela. Prvo, što su sačuvali život Petru Petriću i njegovoj ženi koji ležahu u krevetu u krajnoj bijedi, siromaštvu i nevolji. Ovaj bijaše brat svećenika Ivana nekada na službi u Padovanskoj crkvi, a otac Ivana Petrić zaposlenog u tajništvu Feranta Gonzage u Milanu. A drugo dobro djelo iskaza

jedan od njih time što je potajno iz same lađe iznio dijete staro 8 dana i šutke ga predao njegovoj rodbini da ga nose njegovoj majci.

Kad u gradu saznaše što neprijatelji počiniše u Blatu njima zavlada opća žalost. A zatim se uzdigne smutnja. Svi naime seljaci ovdje zadržani odlučiše otići pod izlikom da potraže svoje i srede ako je štogod ostalo ispod neprijateljskih ruku.

Pojavio se i nekakav duhovnik kao tobožnji prorok oboružan puškom, mačem i kopljem, očito neuravnotežen, prisižući da mu je jedina nakana koriti narod.

Iste noći ili slijedeće stražari žestoko uzbune grad budući ugledahu pod gustom kišom i uzburkanim valovima kako se k nama provlači neka lađa iz pravca Orsana peljeških Franjevaca. A mi, sumnjajući da nijesu to možda oni koji harahu Blatom sa drugima koji bijahu u žuljanskoj luci, sasusmo mnogo topovske vatre na tu lađu. Poslije smo saznali kako su ovi Hercegnovljani vozeći se noću uz pelješki kraj, opljačkali sidra i konope po pelješkim lađama te nošene valovima ove lađice bez razloga naše uplašiše.

A iste noći zbiše se dvije neugodnosti. Prva, što čuvari kule zvane Revelin[6] ili Predziđe ostaviše je radi kiše. Pozvani na odgovornost rekoše: »Kako smo mogli tamo ostati, kad je voda bila do koljena!« Nato Arhiđakon zagazi u vodu i pomaknuvši samo jedan kamen koji je zatvarao odvod, začas bijaše sve suho.

A druga neugodnost bijaše to, što ispalivši samo jedan topovski hitac iza crkve Svih Svetih slomi se konjić ili jaram na njemu — što na molbu Arhiđakona popraviše brodograditelji Nikola Mišulić i Franjo Paulis (Depolo) kroz četiri sata, dok je Arhiđakon svijetlio voštanicom.

Oko 13. kolovoza primismo sigurne vijesti iz Dubrovnika da je pao Ulcinj, Budva i Bar i da neprijatelji opkoliše s mora i kopna Kotor te su tako Kotorani u krajnoj opasnosti. K tomu je općenito mišljenje da je za osvajanje Kotora dovoljno manji broj lađa. A ostala mornarica da će se upotrijebiti za osvajanje primorskih gradova diljem Dalmacije, osobito Zadra i Šibenika. Taj glasonoša donio je također pismo Antuna Paladina, upućeno Filipu Rozanoviću, napisano talijanskim pučkim jezikom, loše sastavljeno, kojim ga obavještava da se nalazi s turskim brodovljem u Dubrovniku u nadi da će ondje naći koga iz obitelji Rozanović. A budući nikoga

nije našao želi ovim pismom pozdraviti sve svoje, osobito brata i ponuditi se najspremnijim bilo u čemu pomoći. Potpisao se Juzuf - kako ga Turci nazivlju.

Paladini su u našem gradu prastara i plemička obitelj. Nekada bijaše bogata, ali poslije padne u siromaštvo kao i mnoge druge, te se nastaniše u Žrnovu, selu blizu grada. Iz ove obitelji potječe o. Vicko, glasoviti teolog, dominikanac, veliki Arhiđakonov prijatelj, s njime vezan u četvrtom koljenu. Radi ove usrdnosti, Rozanovići uzeše k sebi najprije Jakova, koji je prerano umro u 10. godini života, pa spomenutog Antuna, oboje Markovi sinovi, koji bijahu bez roditelja, te ih znanjem poučiše i vladanjem odgojiše. Još kao dijete Antuna nagovoriše da pođe u pomorce. Nakon brodoloma kod otoka Hios padne u barbarske ruke kao zarobljenik Uluz-Alijev, nazvan Occhialino, alžirski potkralj (neki misle da je iz grada Julije Cezareje. Prisiljen da se poturči postade zapovjednik jedne galije). I tako glasonoša Marko Prasica predade ovo pismo Arhiđakonu umjesto Filipu, koji bolestan, jadan, sa ostalim bijaše pobjegao u Zadar. S pismom bijaše poslao i šest smotaka bijelog svilenog konca neznatne vrijednosti, u znak (vjerujem) nečega što mi nije poznato.

Uz ovakove vijesti zavlada u nas strah. Isti knez otvoreno i bez pretvaranja govoraše da grad treba ostaviti, a ne čekati premoćnog neprijatelja. Arhiđakon je pak svakoga hrabrio, sokolio pokazujući pismo Antuna Paladina sa onim bijelim koncem kao znak sigurnosti i mira, dok drugi to tumačahu, kako konac znači verige, a pismo da obećava samo nekakvu nadu. I tako se svijet većma uznemirivao.

Odmah poslije ovoga narod bi pozvan na molitvu kojoj smo se često uticali, te su svećenici vapili Božje milosrđe i pomoć svetaca, dok je sav puk u suzama odgovarao istim zazivima. Odslužene su i tri Mise nebili se puk što dulje zaokupio u bogoslužju, a manje se predavao strahu. Nakon bogoslužja u Katedrali sv. Marka i dok se narod prebacivao do crkve Presv. Trojstva, gdje je također imalo biti bogoslužje, ovamo stigne sa Pelješca dubrovački plemić Helije Cervin Buničević kojega knez, nalazeći se u bogoslužju, odvede u dvor. Tu se međusobno podulje razgovarahu te se oprostiše. Knez zastade u dvoru, a onaj se vrati na Pelješac. I dok je Cervin Buničević odilazio upita ga Vicko Rozanović o prijetećoj opasnosti — koji mu s podsmjehom odvrati: »Sve će biti dobro, ako knez ode!«

Poslije Mise u procesiji obišavši grad, odslužismo i treću Misu pred čudotvornom franjevačkom slikom Djevice Marije. Tu se dogodi da je jedan od naših, bilo od umora, bilo od plača ili od straha pred neprijateljima, pao u nesvijest tako da odnesen kući, ležao je kao mrtav tri ili četiri sata. Sa svim tim tri dana kasnije, kad se neprijatelj približavao, među prvima pobjegne iz grada i nije se zaustavio prije negoli se preko brda našao daleko od grada 15 tisuća koraka. A nakon bogoslužja odosmo da se okrijepimo.

Vicko Rozanović prenese bratu ono što je čuo od Cervina Buničević. Arhiđakon sumnjajući da se navlaš u puku podržaje i množi strah, veoma se ražali. A u predvorju dvora naiđe na svađu o gradskom žitu koje običavahu dijeliti vojnicima besplatno. Svađa bijaše između kneza i nekolicine naših: knez ne htijući ga dijeliti, a ovi pak tvrdeći kako je nemoguće u zatvorenim zidinama živjeti osobito seljacima, ako im se ne pomogne. Arhiđakon se neprimjetno priključi i postavi se kao sudac između njih. Povukavši kneza na stranu upita ga što misli: dali bježati ili pokušati sreću? On mu odgovori, da će bježati, ako navali velika sila. Arhiđakon će na to: »A kome ostavljaš hranu! Neprijateljima? Bit će bolje da prije bijega vidiš oko sebe situ čeljad!« Knez napokon pristade da se svaki dan dijeli nekoliko lonaca, ali bilježeći svačije ime, kako bi se poslije moglo od svakoga naplatiti ukoliko bi ovakva razdioba bila neprihvatljiva svjetlom Mletačkom senatu. Ovo bi rado prihvaćeno i svi bijahu zauzeti oko dijeljenja; i tako se Arhiđakon zadrži tri sata u sobi s knezom moleći ga da ne misli podnipošto na bijeg, pa makar svi pobjegli.

Knez mu dvije stvari prigovori: prvo, kako se i sam Arhiđakon potajice sprema na bijeg pokazujući mu u luci lađu natovarenu sa tri bačve vina i sa drugim stvarima — to Arhiđakon nije učinio za bijeg, budući je lađa veoma teška, spora — već je to spremio kao pomoć bratu Filipu i onima koji s njime odoše, a da se nisu mogli za to nikako pripremiti. Drugo, nemoguće se suprotstaviti ni navali osam galija: ni radi malog broja hranitelja ni radi slabosti gradskih zidina. Odmah zatim Arhiđakon naredi da se ispred očiju kneza lađa isprazni i potopi.

Zatim osobno pregleda čitavo mnoštvo muškaraca, pobroji ih i nađe oko 240 bez žena i djece. Knez promjeni svoje mišljenje, pa je Arhiđakon na neki način protestirao. Ovaj svakomu odredi borbeno mjesto i odredio za svaki položaj zapovjednika.

U isto vrijeme na hitroj lađi doploviše neki Hvarani tražeći u ime Komune nekoliko bačvica pušćanoga praha. Tomu se neki oštro suprostaviše sa Jeronimom Gabrielis na čelu. Dok Arhiđakon predloži da im se zamoljeno dade, budući toga kod nas ima u izobilju, a k tomu ima i onoga što se slao za Ulcinj. I tako su nam dani prolazili u nemiru, a noći u nespavanju.

Međutim nam neprestano stizahu glasonoše s vijestima o grabežina Neretljana, pa i od Pelješćana, te o nevoljama na sve strane. Odasvuda prijetila je samo nevolja, ruševine i uništenje. A od nikuda se nije nazirala ljudska nada. Oslonjeni stoga na Boga i bl. Djevicu kao i na pomoć nebeskih svetaca okrenusmo se svim srcem molitvi i ustrajnoj prošnji. Svi se okupismo uokolo oltara: svećenici uzdišući, muževi klečeći, starci tugujući, djevojke raspletene kose, žene plačući, djeca vičući, čitav puk pritisnut strahom, tjeskobom i gorčinom.

Dogodi se međutim da neka starica pristupi Arhiđakonu i reče: »Otkrit ću ti viđenje što sam ga noćas imala: snilo mi se da klečim ispred nogu Djevice Marije, moleći je za zaštitu ovog grada, Ona mi odgovori: »Pružit ću zaštitu; a reci samo Arhiđakonu da bude hrabar i da se junački iskaže!« Još je mnogo toga kanila izreći, ali je Arhiđakon odmah presječe u riječi (bojeći se da se tu ne radi o kakvoj prevari): »Bakice, nije vrijeme da slušamo nečije snove, a niti sam ja toliko zaslužan. Ti požuri i moli se Bogu!« I ovo rekavši od nje se udalji naređujući joj da šuti.

Malo zatim Vicko Rozanović kao bez daha dotrči bratu i reče: «Izdani smo, jao izdani smo: kopaju otvor na Novoj kneževoj kuli[8] okruženi pregradama da se ne vidi! Zatim kad bude mrak knez će sa svojima pobjeći!« Slično i mnogi drugi ogorčeni priključe se Arhiđakonu sličnim riječima pitajući što da se učini u ovakvoj situaciji. Zapovijedi da šute, obećajući da će vrlo lako doskočiti ovom zlu: samo ako se ustegnu od oštrih riječi.

Arhiđakon slučajno naiđe na Jakova Scapaneo vršioca dužnosti kancelara koji bijaše knezu vrlo vjeran i veoma potreban. Zapita ga: što je Marko Prasica nedavno iz Dubrovnika novog donio: premda je o tome sve znao, jer je otvoreno onaj govorio kako je sobom donio pismo, da 80 galija koje čuvahu otok Rod, k nama dolaze da nas unište. A da je usred puta zapaženo mnoštvo jedara kod Dubrovnika te bi do sutra već mogli biti ovdje. I zato se taj Jakov iz Kancelarije uspinjao

na zidine da gleda dali se već jedra galija vide. Arhiđakon mu se pridruži. To je bila prigoda duljeg razgovora s njime.

Jakov mu poče bezvezno odgovarati i dvolično pričati. Arhiđakon se pretvarao kao da mu sve vjeruje. Dok se zajedno ne popeše na zidine i obišli sav grad unaokolo. Napokon kad su imali sići kroz drvene stepenice Ubožnice kraj Južnih gradskih vrata Arhiđakon reče: »Gle, brate, misliš li da ja ne znam za vijesti koje stigoše; znam za 80 neprijateljskih jedara, radi čega si i izašao iz Kancelarije da paziš na njih; poznato mi je da je probijena kneževa kula; znam i to da u prvi mrak mislite peraštanskom lađom, ovdje u luci pripremljenom, pobjeći. Premda sam ovo sve dobro znao ipak se ne srdim što si me pokušao varati. Pače, budući te poznam kao vanredno odanog knezu, to više te cijenim što te sve više otkrivam da si ukrašen ovom vjernošću. U ime dakle ove moje takve cijene i u ime tvoje vjernosti zaklinjem te, iznesi knezu kako ne samo jedan nego čitavi grad zna za vijesti i njegove odluke. I moli ga da nikako ne ide, barem ne potajno«. Ujedno se zaklinjući reče, da je ovako rečeno kako radi našega tako i radi kneževa spasa.

Čudeći se na ovo, spustivši oči k zemlji, samo mu odgovori da će sve ovo knezu prenijeti.

Tek što se razišli, knežev dvor se otvori za svakoga. Tražiše i Arhiđakona i uvedoše ga u unutarnji prostor gdje ga knez, žaleći mnogim riječima zajedničke nesretne prilike, zamoli da prihvati njegov stav. Arhiđakon odmah odgovori kako nema razloga, zašto bi ostupio od svog prijašnjeg stava. Knez iznese ono pismo iz Dubrovnika. Arhiđakon je uzvraćao, da smisao tog pisma može biti samo taj da hrabri duh; jer se sigurno zna, da će se brodovlje izložiti, a pljačkaši će izvršiti svoj pohod. »Ali zaštitna mornarica sa Roda na nas dolazi!« reče knez. A na to će Arhiđakon: »Pa valjda smo sigurniji iza kamenih zidina negoli neprijatelji u drvenim lađama!«

Dok su se oni ovako prepirali, pristupi im s mnogim drugima Ivan Krstitelj Rozanović, otac Arhiđakonov, starac od 83 godine, zaklinjući kneza da ne ostavlja grada. A knez mu ovako odgovori: »Brajko moj, ti si svoj vijek proživio. Pusti i mene da ga i ja živim!«

Budući ga nitko nije mogao okrenuti od njegove namisli, Arhiđakon ga stane nagovarati neka ne bježi potajno: da njegov bijeg ne izazove veći nemir. A knez će uz podsmijeh: »Što bi htio da me kamenjem zaspu?« Nato Arhiđakonu navru

suze na oči i zašuti uzdišući, da ga za izdajnika drži onaj koga on priznaje duždevim zastupnikom i za čije se dobro brine ne manje koliko za sebe i za rodni kraj.

Ovo je ganulo i kneza i stade se nekako povjerljivije vladati pitajući, kako bi se moglo javno otići, a da ne bude pogibelji, bune u narodu? Na to mu odgovori: »Trebalo bi sakupiti sav narod na zbor, pohvaliti njegovu spremnost i izjaviti, kako želiš s njima živjeti. Međutim kako je potrebno radi tog istog puka, da se izvrgneš težoj pogibelji: putovati u Zadar radi dopreme pomoći, putujući malom lađom između toliko neprijatelja! Treba im preporučiti k tomu, ako ustreba, hrabro izdržati u obrani grada očekujući tvoj povratak. Pa tko bi se ovome usudio protusloviti? Ako bi pak potajno kroz rupu izašao bojim se da te netko neodgovorni ne nastrijeli pušćanim metkom, pa da čitavi grad upadne u zločin veleizdaje!«

Tu malo razmišljajući knez gotovo sve veselo prihvati; naredi svom momku Marinu i Jakovu Scapaneo da sve pripreme. Zatim u vijećnicu dvora sazove sav narod, pa kako je dogovoreno prema Arhiđakonovu naputku, ukratko i dršćući im glasom stvar obrazloži.

A bilo je pojedinaca koji su rogoborili, kako je dovoljno odposlati zastupnike, a da ne treba osobno kneza izlagati pogibelji. Arhiđakon upadne: »Bit će uspješnije za nas i za državu da u ovom zadnjem poslu bude osobno knez, a ne da šaljemo nekoga drugoga, koji bi pod izlikom poslanstva, gledao kako bi od nas pobjegao. Duždu je zadatak ovaj grad braniti. A knez je njegov zamjenik. Smatra se dakle izdajicom svaki onaj koji zapriječi dužda da svojima pritekne upomoć«. Svi stadoše vikati: »Brzo odlučite, nema zapreke, požurite!«

Tada Arhiđakon okrenuvši se knezu reče: »Presvijetli kneže, nije dobro, kroz vrijeme tvoje odsutnosti, ostaviti grad bez glave. Promisli tko će biti tvoj zamjenik.« A knez upirući svoj pogled u njega rekne: »Tebi povjeravam čitavi Otok«.

Među sakupljenima bijaše i neko zanovjetalo, mutikaša, a knezu nepoćudan. Iz ugla dvorane je mrmljao: »Kad ode knez, narod će izabrati za zamjenika knezu koga hoće!«

Na ovo se poboja Arhiđakon da ne nastane kakova buna, pa se ovako ponovo obrati knezu: »Neka zna tvoja razboritost, da je preč. biskup, kao i njegov vikar sa gotovo čitavim klerom odavle otišao, te je meni, iako nevrijednom, uslijed otsutnosti predao duhovnu vlast i brigu za kler. A ako bih se prihvatio i svjetovne vlasti, ne znam dali ću moći tomu udovoljiti. Ne bježim od tereta i ne uklanjam se poslu. Naprotiv, pripreman sam na sve, ali ipak savjetujem da se odrede četvorica starješina gradu: tri naime plemića i četvrti iz puka.« — predlažući onog mutikašu, da mu na takav način oduzme mogućnost stvarati smutnju.

Knez prihvati Arhiđakonov prijedlog izuzev onog smutljivca: Ivana Krst. Rozanović, Jeronima Gabrielis, Marina Obradić i Antuna Costa kamenara. Ključeve grada preda najstarijem Ivanu Krstitelju.

Ovo obavivši, oko jedne ure noću, kroz vrata morskog ulaza izađe zajedno sa svojim najbližima, tj. sa Jakovom i Marinom. Ukrca se u peraštansku lađu obučen u obično mornarsko odijelo, te otputuje u Hvar, zatim u Zadar, konačno u Veneciju.

Mi smo se međusobno hrabrili i boljemu se nadali, a zazidasmo onaj otvor na kneževoj kuli. Postavivši straže obišli smo čitavi grad unaokolo, a što je trebalo, učvrstili smo. Nikoga nije bilo, osim staraca, bilo na zidinama bilo na ulicama ili u crkvama koji nije oboružan spavao — kako bi svatko mogao zauzeti određeni položaj na prvi zov.

Arhiđakon je krenuo svojoj kući tek pred zoru da otpočine. A nije spavao onako obučen ni jednu uru: kad ga probude zvona na molitvu Matutina.

Ovdje mi se čini prikladnim reći o Otoku, o imenu, položaju Otoka i grada i o naoružanju, da se lakše može shvatiti ono što ću kasnije reći.

Držim da se od starine ovaj otok nazivlje Corcyra Melena ili Nigra (Crna Korčula); bit će radi sličnosti položaja sa Krfom, budući da oba otoka gledaju prema jugu, a nose jednaka imena. A bit će i radi crnine njegovih šuma. U tom smislu i postoje stihovi koji glase:

»Korčulom se sada zovem, a otprije Korčula Crna bijah: jedno i drugo prikladno.

Na Jadranu s protivne Garganske obale, nećeš naime naći borovima tamnijeg otoka.

Zato Crna se nazivljem.

A držim da se Korčulom zovem iz razloga koji slijedi:

Gle, čuje se novi glas, da se sagradio krugom novi grad i da mu zidine nose ime malenog Srca.

Naprotiv ističem da mu prelijepi miri nose sliku velikog srca, jer mu usred grada sveti Marko stoji.

Al' novi glas dolazi da je Grad krugom opasan, pa i zidine daju sliku malog srca.

Naprotiv cijenim divno ziđe slikom velikog srca:
Ta usred Grada svetac Marko vlada.«

Nakon Trojanskog rata Antenor ratnik onih vremena ovdje pristupio, kako piše i tvrdi pisac Dytes Krećanin, te utemelji ovaj grad. Dok naprotiv Plinije tvrdi da su Knidijci utemeljili grad, što je i moguće, budući je Antenor na bogatije područje drugih otoka prešao, a ovo ostavio svojim drugovima Knidijcima.

Da je zaista naš grad Atenorov i njegovih drugova svjedoči i naša prastara predaja i stara uspomena iznad Zapadnih gradskih vrata[9] nanovo u kamenu uklesana u stihovima, usprkos zubu vremena i nerazumjevanju ljudi, uvijek sadrži tragove starine:

»Ovdje i Antenorovi ljudi položiše prve temelje Korčule — djelo plemenitog naroda«.

A Godine Gospodnje 1594. sa obnovom zidina, kula i zgrada grad bijaše utvrđen, u vrijeme kneza Antuna Leoni, pa mu je uklesan u kamenu njegov grb: lav sa kosim pojasom, na mnogim mjestima zidina. Jedan takav mnogo ljepši nalazi se na lijevoj strani Morskih vrata imajući pod sobom u kamenu slijedeće stihove:

»Nakon propasti Troje ove zidine nekada
utemelji Antenor; A da se od starine ne sruše
pobrinu se Antun Leoni, da im vrati puninu, stari
izgled i ljepotu«.

Kasniji pisci nazivlju Otok i Grad: Korčula. Nisam mogao pronaći razlog ovakvom nazivu. Duljina Otoka od istoka prema zapadu iznosi oko 300 stadija. Širina nije svuda jednaka. Najviše dostiže 90 stadija, a najuža je 40. Visina do 70. Brdoviti dio je neplodan i suh. Otok je prikladan za lozu i dobrano za pašu, a odlikuje se dobrom šumom. Sredinom Otoka prolaze brdski vrhovi poput hrptenjače cijelom Otoku, a na krajevima se snizuju. Obala je vijugava s mnoštvom uvala, nesigurnim pristaništima, ali ima i sigurne luke na sve strane. Istočni kraj Otoka nazivlje se Ražnjić, jer se poput jezička produljuje u širini od osam do tisuću koraka. Zapadni dio dijeli se u dva kraka: veći je Sv. Ivan od Gradine koji zauzima 500 stadija.

Kišnice nadomještaju manjak žive vode. A ipak, nedaleko od Luke, najviše 300 stadija, u velikom polju sela Blato, u kojemu se nađe tolika količina žive vode da polje postane blatom, po čemu je i selo dobilo ime Blato — jer riječ Stagnum u hrvatskom jeziku glasi blato - vrlo često dvije i tri, pače

i do sedam godina se dogodi da se ove vode ne isuše, a kad ih nestane, — ovo polje — dugačko 1500 noga, a široko 6 stadija — postane vanredno plodno. Kad se obradi i zasije nakon što voda opadne, stopostotno rađa.

Polje pripada određenom broju obitelji i svake se sedme godine dijeli po Ugarskom običaju na glave obitelji. I ženama pripada dio ukoliko ostanu neudate, a ako se udadu gube pravo ulazeći u obitelj koja na ovo nema pravo. Ovo pravo ne može se stjeći ni mirazom ni nasljedstvom ni ikako drugačije, a ne može se ni otuđiti već ostaje uvijek unutar istih obitelji. Svatko prima na glavu dva komada, kako ih hrvatski nazivlju »Stupi«: jedan na plodnijem, a drugi na slabijem terenu. Svi su dijelovi jednaki, osim onih nešto većih, koji se dodjeljuju vještacima diobe. Vještaka ima šest: tri građanina i tri seljaka. I ovo pravo vještačenja pripada određenim obiteljima i ne može prijeći na druge. Veće odn. manje komade dijele prema broju glava.

Na ovom polju raste nekakva masna trava od koje ako stoka malo više popaše, naduje se i pocrka. Od ovakovih se ne smije upotrijebiti ni meso ni koža radi priljepčive bolesti koja se mnogo ne razlikuje od epidemije kuge.

Smatraju, kad bi se ovo čitavo polje obradilo, da bi moglo hraniti ne samo radnike i otočane nego i susjede. A ipak vještaci tvrde da je površina polja ispod razine mora i da se voda ne bi mogla odvesti u more, kad bi se usjekla brda koja se nalaze između njih. Ali se nemar stanovnika ne može ničim ispričati: bez obzira naime na poplavljenost, ono se ne kopa niti gaji, osim najmanjeg istočnog dijela odkuda običaju izvući najveću korist.

Otok obiluje vinom, drvom, ribom, kao što i more sa okolišnim otočićima.

Najvažnija su dva zanata: brodograditelji i klesari.

Ovaj Otok leži u Iliriku nasuprot Monte Garganu daleko sto tisuća koraka preko mora, u kojemu se sa istoka nalazi Mljet, s juga Lastovo, sa otočjem; na zapadu šesdesetak stadija daleko leži Vis, na sjeveru pak Hvar u udaljenosti od 30 tisuća koraka na najbližem kraju. A sa sjevera je Neretljanski kraj kroz koji se provlači Pelješac, kojega Ptolomej zove Enejskim prebrežjem. Dohvatajući ušće rijeke Neretve proteže se sve do dubrovačkog otočja s desne strane, a s lijeva sve do Hvara. Kopnenim vezom čini rukav širok 4 stadija gdje se diže grad Ston. Između dva mora prema istoku vidi se Dubrovnik. Na zapadu pak Hvar i Brač.

Korčula stvara dva morska kanala: prvi sa istoka s Mljetom i Lastovom, a koji se proteže čitavom duljinom Otoka, u širini od 160 stadija. A drugi pak s dijelom Pelješca širine 16 stadija. Ima različite duljine: onaj ne prelazi 18 tisuća hvati, ovaj nešto preko 12. Korčula teče ovom duljinom do mora okrečući se od hvarskih brda. Mljetski kanal je bez otočja, Korčula na oba kraja obiluje otocima i stijenama. Zato je opasna nevještima, osobito pri dolasku.

Grad je sagrađen oko 50 stadija daleko od jednog i drugog ulaza u kanale. Okrenut prema najvišem vrhuncu Pelješca, podignut na strmom brežuljku okružen zidinama okrugla oblika, gotovo morem sa svih strana, osim što je s juga spojen s ostalim Otokom, mostom, jarkom i lukom.

Zgrade u gradu građene su od zdravog domaćeg bijelog kamena. Katedrala sa zvonikom nalazi se usred grada. Radi strmine tla diže se iznad sviju drugih zgrada pružajući onima koji pridolaze prekrasnu sliku.

Usred grada, pred katedralom i zvonikom nalazi se trg fino popločan. Sve se gradske ulice k njemu stječu unaokolo pravilno raspoređene. Na ovo smjeraju stihovi blagohotnog pjesnika:

»Krug sa središtem okružen odasvud gustim redom ulica:
to je slika Korčule.
Korčula Dalmaciji ne malu slavu pruža,
kad je i napadnu, mletački oci brižno je čuvaju.«

I baš u ovo vrijeme grad nam je bio naročito obranibenim oružjem obilno opskrb ljen[10] otpremio je u Veneciju u rata sjajan knez Petar Bragadin[10] otpremio je u Veneciju u poslanstvo Rafaela Gabrielis koji je donio mnoštvo pušaka, koplja, strijela, lukova i šest topova koji su izbacivali kugle od dvanaest librica. Poslije kad je počeo rat, ponovno bi poslan Filip Rozanović te donese eksploziva i svega drugoga.

Imasmo i otprije u gradu oružja od gvožđa, od mjedi, a osobito tzv. Papin top koji je izbacivao kugle od 30 librica. U oružani bijaše veliko mnoštvo i drugog oružja.

Zidine pak onako stare tražile su da se obnove. Trebalo se bojati radi malog broja branitelja. No, dosta svega ovoga. Vratimo se našem predmetu.

Rano u zoru 15. kolovoza i blagdana Uznesenja prebl. Bogorodice Djevice Marije zvonari se popeše na vrh zvonika, koji otskače od svih zgrada, da se po običaju slavi blagdan rukom udarajući skladivom zvona ili ključem ugodnom glazbom prebiranja. Tek što su dva — tri puta zaigrali, obazrevši se prema istoku zaviču: »Jao, jao nama: evo se približuje čitavo neprijateljsko brodovlje! Evo iza otočića 50 galija na sva jedra, brzih vesala, — evo ih već iza grada! Ostalo brodovlje se vidi nešto podalje!«

Vika se prosula gradom. Na sve strane se deru, kako treba pobjeći u šume, rastvoriti vrata i da se svak spašava kako zna. Mnogi plakahu poput ženskih, a čuli su se i povici: »Evo na što nas doveli savjeti naših mudraca! Neka se otvore vrata!«

Arhiđakonu se pak dogodi da je sreo sestru - udovicu sa njezina dva blizanca od pet godina i sa starijom kćerkom, gdje ga stane zaklinjati da najprije zakolje nju, pa djecu prije negoli upadne u ruke neprijatelja. On joj otsječe, nek se za sebe i svoje Bogu moli, nek se bori i neka bude od pomoći borcima.

Poslije ovog razgovora zastade na koljenima kod zatvorenih vrata Katedrale u kratkoj molitvi. Razumio je od onih koje je poslao na vrh zvonika da je najviše 20 galija koje se veoma približiše. Ono ostalo bijahu oblaci, pa se činilo da su lađe. Stane trčati gradom zaklinjući da svatko pristupi na svoje odredište za borbu. U tomu nije uspijevao: netko mu prijetio smrću, a netko ga nazivao izdajnikom.

Neki se bacahu niz zidine, drugi bježahu kroz topovske otvore, a oni koji bijahu mlađi i brži prvi se bacahu niz zidine. Neki riječima, molbama i prijetnjama navališe na Jerka Gabrielis — kojemu je 80 godišnji Ivan Krst. Rozanović, išavši se kući te olujne noći odmoriti, predao kao drug drugu ključeve grada - neka se rastvore gradska vrata; ali na to nije pristao. Oni se bez ikakve sile raziđli kao i ostali, iako su se mogli oduprijeti.

Dok se Arhiđakon ovako lomio gradom kao izvan sebe zaklinjući pojedince da krenu na borbene položanje, dotrča mu brat Vicko, koji se upirao s mnogima da ne bježe, govoreći: »Jao, što nam je činiti: svi bježe! Arhiđakon mu odgovori: »Ovdje ćemo umrijeti!«

Tada obojica složno ne više s riječima nego oružjem navališe na one koji bježahu kroz otvor kneževe kule što su ga prošle noći zatvorili, a sada ga bjegunci ponovno otvoriše. Svih ukloniše, a otvor ponovo dozidahu.

Izdadu potrebna naređenja, a topnici da se nađu svak na svom mjestu.

Ipak bijaše još takovih koji su bježali (toliki strah bijaše zavladao). Vicko Rozanović, sav bijesan, gledajući to, po-

pne se na visoku kulu prama Varošu i stane sipati kamenje na one koji su iz predziđa nad jarkom bježali, ne bili ih od toga odvratio. Videći kako ovo ne koristi, hitro izmisli varku, te počne na sav glas jaukati vičuči, kako s kule vidi gdje neprijatelji po suhom, raspoređeni unaokolo, hvataju sve bjegunce.

Kad su ovo građani čuli, više nitko nije mislio na bijeg. Pače, nekoje koji bijahu iz grada već izašli, prestrašeni Vickovom vikom, žene konopima natrag u grad spraviše.

U tolikoj zabuni ne mogahu naći ključeve barutane, pa Arhiđakon sjekirom razbije vrata da se domogne baruta.

Neki topnici gledahu kako bi iz grada pobjegli, pa je Vicko neke oružjem, a druge uvjeravanjem natrag vratio.

Međutim neprijateljske galije, pomognute silom vjetra i gonjene snagom vesala, veoma brzo dojloviše pod same zidine na dohvat topova. Tada bi dan znak zvonjavom zvona, kako bijaše dogovoreno. Borba sretno započne silnom vikom naših koji se međusobno složno hrabrili, te ujedno započeše pucati i sa zidina tući neprijatelje svakakvim oružjem. Najprije nekoji vikahu da su kršćani! — da ih naši čuju, a imahu pred sobom i zastave s križevima. Ma kad vidješe, kako ih naši obasiplju topovskom vatrom i drugim oružjem — odjednom začu se vika ljudi i divljačka krika. Tada odzvanjaše manja neprijateljska tanad po zidinama i krovovima kuća slično zvuku tuče, a strijelica poput kiše. A topovske kugle od 70 librica padahu po zgradama, a iz mužara pristizahu kamene kugle triput jače, iako manje opasne.

Opazili smo, da prije negoli imaju opaliti: kako svi trče i okupljaju se na krmu, a pramac onda odskoči: tako bi se opaljeno tane uzdigne iznad krovova kuća i crkve i zvonika. Sam Arhiđakon iznenada, za vrijeme boja, popevši se na vrh zvonika, zasadi pozlaćeni crkveni križ sa zastavom crveno-zelenom uz klicanje: ŽIVIO KRIST! Ovo naše čudesno ohrabri, dok neprijatelje zaprepasti, te gnjevom obuzeti, a od zraka križa suncem zablješteni, počeše u boju smalaksavati.

Naši građani neprijatelja držahu podalje sa topovskim kuglama od 6, 12 i 30 librica. A kad se pokoja galija približila odmah bi i »nagradu« dobila.

Tako se borba odvijala gotovo dva sata. Izgledalo je da se u gradu svima izmjenilo obličje. Vratila se hrabrost, a tko je strepio od straha na pomolu neprijatelja, sada pokaza neustrašivost i jakost duha. Jedni su druge hrabrili u borbi; svatko je zauzet: bilo u borbi, bilo da borcima pomaže.

Međutim neprijatelj, dohvativši iznenada kopno, iskrca nedaleko od brodogradilišta na istočnoj obali u Varošu,[11] pod tri barjaka, oko tisuću ljudi. Usto nije prestajala pucnjava na grad.

Arhiđakon, videći toliki broj neprijatelja kako izlaze sa brodova, sudeći da kane napasti grad sa južne kopnene strane, dotrči na tvrđavu nazvanu Revelin. Tu našavši neznatan broj braniča obuzetih strahom nove opasnosti, zajednički nanišane top na neprijatelja i upravo da će opaliti hitac: kadli priskoči Grgur Doimi klesar, zadužen kao topnik, osokoljen Arhiđakonom i mnoštvo hitaca sjajno zasu na neprijatelja iz topa.

Naši se najuspješnije borili protiv neprijateljskog brodovlja topovskom tanadi sa Nove Kule kraj crkve Svih Svetih.[12] Zato je neprijatelj pucao na ovu kulu više negoli po ikojem drugom položaju srušivši vršak kule.

U Revelinu Arhiđakonu se dogodi nešto neobično: dok je promatrao kroz otvor na zidinama (nazvan »puškarnica«) neprijateljsko brodovlje i odredio hitac našeg topa: jedna gvozdena kugla, ispaljena od neprijatelja, udari o zidine Revelina kraj njegovih nogu, a onda pak odbivši se, padne u vanjski jarak. Ali kamen s kojim bijaše zazidan stari topnički otvor padne za tili čas do njegovih nogu, a da ga nije povrijedio niti mu nanio kakovu neugodnost, osim što od žbuke osut bi posve obijeljen.

Turci, koji bijahu na kopnu, krenuše prema knežzevom dvoru. Ovdje je bio zapovjednik Vicko Rozanović sa nekolicinom ljudi; preporučivši im čuvanje položaja, dok je on obilazio grad, oni iskoristiše priliku te prije ili u vrijeme dolaska brodovlja pobjegoše.

Videći iskrcane neprijatelje i potrčavši na ovaj svoj položaj nikoga ne nađe. Dotrči mu sestra Katarina Vidali sa još jednom udovicom i jedan starac seljak, te ih na brzinu uvježba baratati s dvije velike puške naslonjače (arkebuze), da je neprijatelje ne samo od njihovih odbio, nego im nanese i strahovite gubitke.

Osobitom Božjom pomoći bi neozljeđen od bezbrojnih hitaca i strijelica. Ipak dvije strijele pogodiše mu sestru u ruku, a druga udovicu olakše u glavu. Pušćano pak zrno kroz grlo ubije Andriju Uskočić.

Također i iz Revelina sipahu tanad iz teških pušaka po neprijateljskoj pješadiji. Ali oni uzvraćahu po našima strahovito mnoštvo strijela i metaka.

Dok se ovako vodio boj na kopnu, galije se otkinuše od kraja prema moru i ploveći unaokolo zidina na prikladnoj udaljenosti malo bi zastale, naperili oružje i naglo bi bliže došle. Ali čuvši grmljavinu našeg oružja hitro bi opet odmakle. Ovako se pokušahu više puta približiti ploveći od juga prema sjeveru, te kad bi se približili uglu tu bi zastali, oružjima napadali zidine i tako ih razdrmali, da bi se zasigurno bile srušile, da ih naši nisu poduprli drvom i gredama. Naši su također uzvraćali vatrenim oružjem i to rijetko bez učinka. Ovako se bitka s obiju strana odvijala neriješeno, ali na našu veću opasnost: preveliki broj neprijatelja, naših malo, dotrajalost zidina, a djelomično i porušene od neprijatelja, grad bez glave, discipline i vojske - klonuli bi duhom i jači u tolikoj nejednakosti borbe . .!

A mi malobrojni — kod nas bijaše sve obratno. Neprijatelj nas napadao, a nikako ne mogu znati čijim nadahnućem ostavismo strah i zaboravismo na očaj. A možda i pred ljutom nevoljom . . . I tako stajasmo u krajnoj pogibli, opsjedani sa kopna i mora, dok neprijatelji sa brodovlja iz Varoša ne prestajahu bacati tanad na grad, a galije kružeći uokolo rušile su zidine i kuće svojim oružjima: posvuda ruševine, posvuda pogibelji, a odnikuda pomoć - osim s Neba za one koji se uzdaju. Samo to!

Vjerujem zasigurno — brzo se ukazala milosrdna pomoć Djevice Bogorodice.

Samo Djevica — koja ne dopusti da joj se iz grada odnese čudotvorna Prilika kao zalog darovane nam zaštite — pokazala je da pod njezinim okriljem stoji grad — kao i otprije u doba opsade Aragonskog brodovlja, kako jamči pobožna, svježa tradicija. Sigurno je, da se ne može nikomu drugom pripisati naš zanos i ustrajnost u tolikim nevoljama.

Evo očitog čuda:

Odjednom uzdigne se sjeverni vjetar tako žestok, kakav se jedva običaje uzvitlati za vrijeme zime, u hladno doba.

Neprijateljsko brodovlje stane žestinom tjerati pod gradske zidine. Prestrašeni neprijatelji — da im se nebi galije natjerane na morske hridi razbile i da ih nebi naši svojim oružjima smrvili — krajnjim naporom veslači zaveslaju napréžući kako bi se od grada udaljili, te teškom mukom vesala jedva nadvladaše užas vjetra i morskih valova, te krenuše na zapad u zaljev iza samostana sv. Nikole sa lađama koje bijahu tučene najprije našim udarcima, poslije od mora i oluje.

O blagoslovljene li pomoći! Neka mi je slobodno reći ono što ni pjesnik nebi mogao izreći za ovaj naš grad:

Sretan onaj za koga se Nedo bori!

Neprijateljske čete pješaka kad vidješe kako su galije olujom gonjene i u uvali zaklonjene, odustaše od opsjedanja i kao bijesni oplijeniše Varoš, zapališe sve crkve i privatne kuće, a jednako tako i samostan Sv. Nikole, dok svoje barke i mrtve bijahu prisiljeni spaliti.

Jedni od njih povuku se s plijenom na lađe, a drugi pak lutajući unaokolo stigoše i do susjednog Žrnova već dobrano od borbe i gubitaka poklopljeni, te odanle odniješe samo zvona. A veoma rijetki se još zadržavali gađanjem ispod zidina.

Oko podne opazismo kako tri odličnija čovjeka, sudeći ih po odijelu, sa brda sv. Vlaha motre položaj grada. A mi se tada pojavismo na zidinama vojnički stupajući jedni za drugima pod zvekom ratne trublje: svi naši muževi, dječaci, a jednako žene, djevojke u vojničkim odijelima, svi oboružani, predvođeni Vickom Rozanović, — ne bili smo se pokazali kao da nas ima preko tisuću boraca!

Oko 9 sati noću pod zidinama u jarku dotrčao je neki čovjek obučen na tursku vičući da je kršćanin. Po konopu smo ga unutra dovukli. Ne bijaše ranjen, iako mu odjeća na lijevoj strani bijaše oštećena od hitaca što je opalio na nj Vicko, dok je trčao i tako jedva živ ostao. To bijaše Španjolac iz Andaluzije i po njegovom kazivanju zvao se Martin sin Martina Moralis, od Turaka nazvan Ali. Od njega smo doznali ne samo za napadača Uluz-Ali ili Occhialina, alžirskog potkralja, nego i što sve učiniše kao i veličinu čitavog brodovlja. Veliko povjerenje nismo imali kazujući da je silom poturčen. Pričao je kako ga pred 20 godina zarobi Mulej Bagazon, kralj Velesa u Libiji, kad mu je bilo 10 godina. Sa ostalima zarobljenicima bijaše odveden u Fes i tamo naslino poturčen, nakon što je kralj od Fesa ovomu oteo kraljevstvo. Odatle vjerojatno nikada ne bi izašao, da mu se nije ukazala zgoda uteći, nakon što ga je pismom predao u ropstvo svom bratu. Ovog smo čovjeka držali ipak svezana i pod stražom.

U međuvremenu vjetar je utihnuo, a neprijatelj oprezno maknuo brodovlje iz uvale po Kanalu na zapadnu pelješku obalu.

Od 20 galija i polugalija ne bijaše nijedna, a da nije od nas pretrpjela kakovu štetu. Neke slomljenih jarbola i križaka, neke bez kljuna, neke oštećenih rebara ili polomlje-

ne krme. Deset ih bijaše onesposobljeno i konopima su ih vukli. Od bjegunca saznasmo da je 180 Turaka poginulo, a toliko i robova u ovom boju.

Posred Kanala pristupiše im dvije pelješke lađe noseći darove. A poslije nam pripovjediše kako su bili predvedeni ispred Uluz-Ali moleći oprost od globe-što im blagotohno udijeli kao dubrovačkim podanicima. On ih pak upita, dali je u Korčuli vojnička posada, na što oni odgovore, kako neznaju, budući im kao neprijateljima nije dopušteno već mnogo vremena da uđu u grad. Zatim ih upita, dali su mletačke galije ovih 15-tak dana dolazile pod grad? Na što odgovoriše da jesu. On nadoda: »Dakle ostaviše obranu. Ja sam po Španjolskoj osvajao veće i jače gradove. Mogao bih osvojiti i ovoga, ali nemam za to vremena«. Otpustivši ih, povuče se u pelješku luku Vignja, od nas daleko tri tisuće koraka. Tokom čitave noći i slijedećeg dana popravljaše lađe, a da nas nikako ne uznemiravahu.

Naši bjegunci koji se onog jutra pred neprijateljskom navalom spustiše po zidinama, svi se zdravi spasiše. Neki se skrivahu po živicama i u šumi; neki se prebaciše na Lastovo, a neki stigoše u Zadar javljajući kako je grad osvojen i zapaljen. Pače kako su junacima Arhiđakonu i njegovom bratu Vicku u vratima grada odrubili glave, dok se oni u jurnjavi polumrtvi spasiše.

Kad za ovo začu naš knez, zahvalio je Bogu što su učinili onako kako je predviđao. A naši koji bijahu otprije otputovali, zaboravili na vlastite jade oplakujući naš slučaj. Ali malo dana zatim doznavši za pravu istinu — žalost im se okrene u radost, odbacivši lažne vijesti, radosni s naše pobjede i očuvanja, te se u veselju vratiše doma.

Iako na početku prestrašeni i okamenjeni i to drhteći — ipak vidjesmo poslije pobjede, da sretno pobjedismo uz pomoć Božjeg Duha diveći se samim sebi radi naše valjanosti.

Trebalo se diviti gledajući i starce od 80 godina kako trče, bodre, — kako dodavaju oružje kao da su najsnažniji mladići. Trebalo se diviti Ivanu Krst. Rozanović od 83 godine — kojemu se od starosti rasklimala donja čeljust, a svatko ga mogao vidjeti, kako se kopljem u desnici poigrava i kako sokoli srca mladih riječju i primjerom. Žene ne više uplašene, iako se na ženski način puštahu žalosti, ipak su hrabro baratale oružjem; te ako bi koja bila ranjena, junački, bez uzdisanja nastavljala bi svoju dužnost. Djevojke vične plašiti

se pred povjetarcem, naučiše se baratati oružjem. Djeca nadilazeći svoju dob smjelošću i ona bijahu neprijateljima na štetu i strah. Muškarci brojem vrlo maleni, herojskom hrabrošću odgovoriše svojoj zadaći, ne bježeći od bilo kakove nevolje, a niti štedeći truda. Zaista ne bijaše ni jednoga, otkako je započela borba, koji nije izvršio u potpunosti svoju dužnost, djelo ili posao.

Poslije bitke, kad neprijatelji odoše, Arhiđakon sačini najtočniji popis svih boraca u gradu. Uvjeren sam, da je prikladno ovdje unijeti imena, svako posebno, da nebi tkogod bio okraden od ovog bogatstva, a i zato da se iz malog broja boraca vidi Božji dar.

Najprije navodimo pet svećenika priključujući i Antuna Rozanovića, pravnog stručnjaka, gradskog arhiđakona, u 47 godini; Marin Vidošić, kanonik, muž vanredno koristan u onim nevoljama, u noćnim bdijenjima, brižni stražar, neumoran u molitvi i što je posebno vrijedno istaknuti, usprkos svojih 60-tak godina i boležljivosti, posvuda je pomagao svojom brzinom i zalaganjem. Zatim Antun Pavlić nazvan Crljenko; Marko Miletić ili Draginić koji se predao topničkoj službi na mjestu odbjeglih topnika, koji je sa kule Svih Svetih neprijateljima nanio mnogo štete; Antun Pomenić ili Spominjalo, katedralni sakrista.

Od plemića bijaše ih samo 21, i to:

Ivan Krst. Rozanović od gotovo 83 godine; Jeronim Gabrielis od njega mlađi 15 godina; Marin Obradić gotovo vrsnik Jeronimu po godinama; Nikola Vidošić stariji, koji usprkos boležljivosti bijaše u borbi; Nikola Arnerić, Nikola Gabrielis sin Jeronimov, Franjo Urban, Vicko Rozanović, Luka Branović, Marko Gruzić, tadašnji sudac Malog vijeća; Franjo Sevilić, Miho Cetinić sin Kuzme, Franjo Prizmić, Antun Marinović, Ivan Šeman, Ivan Petrović, Franjo Tulić, Nikola Draginić, Antun Batistić, Marin Žaknić, Ivan drugi sin Marina Žaknić.

A građana i seljaka — zanatlija bijaše 66, i to:

Marko Rešić brodograditelj, topnik kod Slanog zdenca zvanog Slatina; Franjo iz Mila, Grk, trgovac; Marko Radatović pomorac, Gjuro Dubrovčanin momak kod Rozanovića, Nikola iz Epira, drugi momak Rozanovića, odlični strijelac; Antun Dubrovčanin nosač, Franjo Profačić ribar, Nikola Kristofić ribar, Luka mesar, Kristofor Pavlović kamenar, Franjo njegov sin, kamenar; Marko Radić ratar, Toma Oslica, nosač, bolestan i nekoristan; Franjo Jurjević koji pogine u borbi

kao odličan topnik; Grgur Klarić nosač, Nikola Magličić pekar, Jakov Matković Dubrovčanin, pomorac; Marin Hvaranin koji kod povlačenja pogodi krmu Uluz-Alijine vezirske galije hitcem iz topa sa crkve Presv. Trojstva; Vlahuša ili Vlaho Longo ratar, Grgur Martiklić pomorac, Nikola Vulatković kamenar, Marin Suturica nazvan Kralj- ribar; Franjo Grbin ribar, Petar momak Tronkonovića-Filipovića, Nikola Gurdić bačvar, gluhi; Antun Costa kamenar, Nikola njegov sin topnik, ozlijeđen; Grgur Dojmi kamenar, Marin Suratić bez noge, kamenar; Antun Pomenić stariji, brodograditelj; Franjo Bonguardo ribar; Antun Vitković ribar, Marin Baničević ili Bašica ratar, Andrija Bigan nosač, Franjo Karlić kamenar, Marko Milanković ratar, topnik; Andrija Vulatković pomorac, bolestan; Mato Kalamanja nosač, starac; Franjo njegov sin. nosač; Ivan Valentin, Franjo Pavlov Hvaranin brodograditelj i u ovoj borbi topnik na Papinom topu, vrlo koristan i pohvalan; Vuk Katić, Franjo Batokan kamenar, ranjeni topnik; Vicko Goriglavić Ardentin, Vicko Dubrovčanin nosač; Ivan Todorov, Grk iz Valone, stranac, bijaše građanin sumnjiv, ali okušaše mu vjernost i hrabrost i lojalnost druge sokoleći; Marko Pavlović kamenar, Marko nećak istog zanata; Jeronim Pomenić kamenar, Miho kovač od 70 godina; Ivan Hvaranin zet kaštelanov, pastir; Marko Radonić pastir, Petar Kupusina ratar, Luka Smrkinić brodograditelj, Ivan Kovač njegov zet; Gašpar Istranin nosač, Andrija Miljenović stariji, koristan samo pred oltarom u molitvi; Natalin sin pok. Mata Grka, brodograditelj; Luka Šore Markov ribar, Vicko Bilović, Vicko Pavlov Bigan, Vicko sin Mata ribara i ovo petero zadnje napisanih, bijahu dječaci od 10 ili 12 godina .

Od Blaćana, izuzev plemiće, bilo ih je 11 — i to:

Ivan Oreb, Nikola Bačić, Antun Petrović, Jakov Pičić, Grgur Keić, Ivan Rožan, Ilija Glavočić, Franjo Bačić, Ivan Kaštropil, Antun Sinković, Pavao Božidarić.

Pupnaćana bijaše 8:

Marko Markizon, Petar i Miho Šeparović, Marko Motušić, Mato Stanišić, Ivan Rusković, Jakov Anzulović, Petar Farac momak kod Anzulovića.

Toliko bijaše i Lumbarđana, osim onih koji su ubrojeni sa građanima, to:

Ivan Buculin, Ivan Radinić, Marko Roginić, Stjepan Milina, Bernica Jeličić, Nikola Mušić, Marin Radinić.

Žrnovci ostale nadmašiše, ukoliko je njihov broj iznosio 35 boraca, i to:

Jakov Cebalo Bistrica, Franjo Ostojić, Andrija Uskočić, Jakov njegov sin, Antun Brković, Ivan Skokandić, Antun Cvitanić, Franjo Fugošić, Andrija Stanković, Franjo Katarin i Jerko, Jeronim, Marko stariji i drugi Marko Kuljanović (svi ovi su koloni i štićenici Baničevića i Rozanovića), Antun Curać, Ivan Nikoličić, Franjo Lukinić, Antun sa sinom Ivanom i bratom Markom Kojinović, Marko i Jakov Radović, Jakov Vačeta, Marko Brčić, Marko Pinjatica, Franjo Crnogorac, Ivan Krojilo, Marin Kušpilić, Ivan Bosinović, Stjepan Bello, bolestan.

Osim ovih 153 — drugih muškaraca ne bijaše, osim moguće pokoje dijete, kao na pr. Horacije i Hanibal Vidali — bez obzira što među ovima bijaše nekojih koji bijahu starošću iscrpljeni i mnogi bez snage.

Od naših bijahu samo dva mrtva: Andrija Uskočić kraj Vicka Rozanovića i Franjo Ostojić, zatrpan od ruševina zidina nakon napadaja.

Šest bijaše lako ranjenih, a toliko i ženskih. A bilo je i pet vatrom opaljenih uslijed velike žurbe, od kojih jedan Franjo Costa kamenar malo dana zatim umrije, vrijedan dosta vječne uspomene — koji se radije podvrgao zajedničkoj opasnosti sa ocem i rodnim krajem, negoli se dati zavesti sramotnim bijegom. On naime doznavši o neprijateljskim pripravama, nalazeći se u Dubrovniku gdje je u to vrijeme stanovao sa ženom i sinovima, pješice požuri dragovoljno se unutar zidina zatvoriti potičući uvijek građane riječju i primjerom na obranu rodne grude. Ovoga nadasve hvalim, kako bi se potomstvo učilo da ga nasljeđuje.

A drugi, Franjo Batokan, izgubi ruku i obje noge i tako postade kljast. Ostali se oporaviše.

Broj izbjeglica bijaše malo više od stotinu. I nitko ne upade u neprijateljsko ropstvo osim Katarine kćerke Marka Radošića pastira iz Varoša.

U podvečerje dođoše neki od onih moleći oproštenje. A naši ih grubo odbiše sa kamenjem. Arhiđakon ih jedva privoli da ih se primi natrag po konopu. Ne valja bezočnost, pače jedan bijaše u čelo teško ranjen. Kad nam je dobro — kako brzo zaboravljamo ljudsku ljubav! Malo prije smo se natjecali postići milosrđe Božje sa suzama i jaukom i to ne od dobre volje, nego pred strahom od većeg zla ili pak nevoljom pritisnuti bez našeg pristanka zatečeni u gradu: a ipak navalismo na naše najbliže, što valjda bijahu hitriji od nas, pa kao da se ne možemo pomiriti s pogreškama naših bližnjih

I tako nije mogao nikakav razlog umekšati puk da ih se primi, već jedino to, da će u gradu biti više boraca ukoliko bismo bili ponovno napadnuti.

Iako se neki nikako s njima nebi mogli složiti, ipak ih Arhiđakon svojom riječju i ugledom uspije utihnuti.

U noći pred 17. kolovoza Uluz-Ali sa svojima otplovi put Hvara. Ali i Karakozije sa 55 lađa kroz naš Kanal malo poslije treće noćne straže prođe. Također i on prema Hvaru ne obazirući se na nas, a i mi smo se čuvali kakova izazova.

Istog dana oko podne dođe brdski stražar javljajući kako pučinom plovi neka lađa, koja je bila na Lastovu, a sada jedri k nama. Malo zatim lađa doplovi, a s njom i Nikola iz Otranta — koji nas izvijesti, kako ubrzo stizava naše brodovlje u namjeri borbe s neprijateljem. Ovo našima bijaše velika utjeha. Iako je Arhiđakon znao da se savezničke galije nisu još ujedinile — ipak razglasi ovo ufanje i vijest kako bi naše osokolio. Ovaj je pak došao kako bi ispitao o neprijateljskoj sili i o njihovoj akciji. Mi ipak radosni s njegovih upita pustismo ga od nas da pođe treći dan sa Arhiđakonovim pismom za presvijetlog mletačkog dužda, kako bi pismo čim prije iz Apulije odposlao kopnom. Isto tako uputi pismo i za uzvišenog zapovjednika mornarice, povjeravajući mu ujedno i onog pribjega iz Granade Španjolca koga uze k sebi s time da ga preda vojvodi Venieru. Ne znamo da li je sve ovo izvršio. Ipak se bojim da je u nečemu podbacio, jer se dočulo kao sigurno, da je pismo predano Augustinu Barbarigo, ali nije predan pribjeg, kao što nije ni pismo predano duždu.

Uluz-Ali i Karakozije šest dana pljačkahu Hvarane koji ostaviše grad i pobjegoše u tvrđavu. Tada zapališe gotovo čitavi Varoš ujedno i dva samostana: franjevački i dominikanski, a unutar zidina mnoge crkve i svjetovne zgrade. Razmiliše se također po čitavom hvarskom otoku i okolišnom moru nekažnjeno se skitajući — te vatrom, robljem i klanjem napadahu.

Ipak Jelsa obrani mjesnu tvrđavu, a stanovnici-brđani Sutomore junački se obraniše i kako vele, ubiše 200 Turaka. A kaže se, da su tu žene izvršile sjajno djelo napadajući kamenjem umjesto strijelica što ih ljudi upotrebljavahu protiv neprijatelja.

Iziđoše također i Neretljanski gusari tu i tamo nanoseći zulum. Kroz šest dana iz naših sela izvukoše oko 70 duša.

Uluz-Ali sa svojima pred 23. kolovoza u gluho doba noći držeći se pelješkog kraja, prođe šutke kraj Korčule ploveći ravnim putem. Karakozije istog dana sa zapadnog kraja Pelješca prijeđe k našem Otoku u uvalu Brijača (Račišće) oko treće ure dana sa 56 galija, na naš pogled. A galije ulažahu po dvije ili tri nakon poduljeg vremena. Takovim rasporedom pod večer vratiše se pod Pelješac kroz jedan sat.

Nismo znali što to prelaženje znači. Bojasmo se pak da su iskrcali vojnike koji bi nas sa kopna iznenada napali, a on s mora. Tako smo cijelu noć probdjeli i to tako, da su neki živo željeli borbu kako bi ispravili sramotu svog bijega, a drugi su žalili što se u grad vratiše, a neki pak šutke gledahu iščekujući kraj. Svi se pak utičući Bogu molbama i molitvama.

Ukratko govoreći za vrijeme onog Uluz-Alijinog boja iskreno kažem, da ili po nadahnuću ili uslijed preuzetnosti ili očaja zaslijepljenom pameću bio sam otvrdnuo pred pomišlju na smrt.

Kad je Karakozije prolazio, gotovo se nisam ni maknuo: bilo uslјed hrabrosti duha u onom boju ojačanim, bilo radi slabosti neprijatelja; jer ove galije ne bijahu moćne kako one Uluz-Alijine, određene za kraća putovanja, bez težeg naoružanja, a nisu mogle ni imati mnogo vojske. Iza četvrte noćne straže Karakozijevo brodovlje tiho doplovi do voda Trstenice, na tri milje od Korčule prema istoku, gdje se zadrži dvije ure. Ondje do tri puta postavi galije u bojni red kao da kane na nas udariti, pa ih opet pusti. Napokon se odijele 4 male galije i dohvate se franjevačkog Otoka i odnijevši zvona zapališe ovaj samostan, jedan od najljepših u Dalmaciji. Prekrasna crkva nije mogla izgorjeti, jer je građena u živom kamenu i u tečnom tufu, dok joj je unutar sve drveno izgorjelo, a zidovi se presvukoše dimom.

Poslije svekoliko ovo brodovlje otplovi do sela Lumbarde gdje su naši ljetnikovci. Tu nadođe oko 1500 ljudi koji noć prije bijahu iskrcani u uvali Brijača (Račišća). Ovi spokojno cijelu noć uz obalu spavahu i o prvom satu dana razmiliše se širinom Otoka, počam od njegove polovine, i pomicahu se prema istočnom rubu istražujući svaku živicu, brda, doline, planine i špilje, pri čemu zarobiše oko 34 seljaka oba spola, a koji se nikako ne mogahu skloniti unutar zidina. Domogoše i velikog plijena stoke; a što ne mogahu vući sobom, poklano ostave u šumi gavranima i jastrebima za hranu.

U Lumbardi ostavi ih svaka pamet: nakon pijanke, banćeći u dvorima, opustošiše ih vatrom.

Napokon ugledasmo kraj Mljeta lađu brzih vesala i jedara u pravcu prema našem Otoku, a isto tako i galiju Karakozijinu koja se odmah na nju uputila; i pošto se spojiše, vidjesmo obje zajedno kako se žurno drugima vraćahu, te na njihov dolazak odmah sve otploviše. Mi smo odmah zaključili, da je došlo naređenje zapovjednika turskog brodovlja Kakokoziji, da se požuri spojiti ostalom brodovlju. Tako nas obavijestiše i otposlane uhode.

Sutradan ne samo održasmo godišnju Svečanost ustanovljenu od naših djedova u spomen obrane rodnog grada od napada strašnog Aragonskog brodovlja pred 80 godina, nego i svečanu javnu zahvalu, kako najbolje mogosmo, radi oslobođenja od prijetećih pogibli i to od sveg srca, a sakupivši nekoliko Uluz-Alijinih kugla i strijelica kao trofej postavismo pokraj Aragonskog oružja, uz koje naši djedovi postaviše natpis:

KAKO OVDJE BIJAŠE SUZBIJENA
NAPULJSKOG KRALJA MORNARICA
SVJEDOČIT ĆE ZA BUDUĆNOST
OVDJE VISEĆA BOJNA ORUŽJA.

Slično i mi pobožno postavismo posvetu u stihovima posvećenu Bogu i Djevici Majci, te našim Zaštitnicima Sv. Bartulu apostolu i Marku Evanđelisti, glavnom zaštitniku, te svima nebesnicima:

»SEDAMDESET PRVE GODINICE,
NAD TISUĆU PETSTO TEKUĆ KOLO
PO PORODU BOŽANSKE DJEVICE,
IZ GALIJA ŠIROM NAKOLO
UDRE NA NAS ULUZ-ALI BANE
SLAVNE DJEVE NA DAN UZNESENJA.
LJUTE BANA DOPANULE RANE;
SKRŠEN, BJEŽI S PRED NAŠEG BORENJA:
DJEVI, ZA NAS KOJA UZVOJUJE,
GRAD ZAHVALAN PLIJEN POSVEĆUJE.«

Poslije svega Arhiđakon obavijesti Jakova Foscarini[13] i Filipa Bragadin o našem spasenju i o odlasku čitavog neprijateljskog brodovlja iz Jadrana. Ovi bijahu naime zaduženi od

Mletačkog senata kao zapovjednici kopnene, a drugi pomorske sile u Dalmaciji. Oni se požure javiti Senatu ovu radosnu vijest ne samo radi prestanka straha u čitavoj Dalmaciji, nego i zato da se svatko raduje korčulanskoj dogodovštini; iako se ne usuđujem izreći misao, da je bio sretan predznak, u istoj godini kasnije, velike pomorske pobjede kod Korintskog zaljeva — ipak me nije strah izreći, koliko je korčulanski slučaj bio udarac neprijateljima napadačima, a drugima potstrek.

Poganska je izreka: Sreća vlada ratom! Daleko je vrijednija riječ Sv. Pisma koja kaže: Gospodin je gospodar vojska! Slično i sveti obred bogoslužja Mise svjedoči: Nebo i Zemlja su puni veličanstva Gospoda vojska — jer riječ »Gospodin Sabaot vojska« — svatko može razumjeti; dok naprotiv riječ »sreća«: ništa ne znači. Bog je naime stvoritelj svega; On upravlja silom vojska.

Ako se ikada i bilo gdje moglo pokazati kako Bog upravlja ljudskim rodom, svakako je to očito u slučaju obrane grada Korčule. Kad bi se sve šutnjom prekrilo — o ovomu se bez suza ne može govoriti! Toliki sjajni gradovi zauzeti, popaljeni — a tko je ovaj gradić, napušten, slabih zidina, neznatnom obranom, a neosvojen ipak sačuvao? Tko je djeci nenaviknutoj ratovanju, ucijepio dar brzine, razboritosti, snage i smjelosti? Tko je ženama i djevojkama dao srce i duh da vojnički obučene, između boja, rana i pogibli, neustrašivo dodavaju strijele ili s njima gađaju? Zar nije to Božje nadahnuće, što je Bog objavio nagli napadaj neprijatelja ne po stražarima kao suvišnim čuvarima, nego po svetim službenicima? Zar nije to Božje djelo, da nitko ne upadne u ropstvo neprijateljima od onih koji bi napadačima mogli odati našu slabost — makar mnogi koji bježahu iz grada, bijahu u mogućnosti strijelicama i olovnim kuglama biti ranjeni i onesposobljeni bježati, te tako vrlo lako biti zarobljeni?

A kako ovo:

U Risanskom zaljevu bijaše 400 galija neprijateljskog brodovlja. Bijahu izbrane Karakozijine i Uluz-Alijine za pohod na Dalmaciju. Obojica vješti i pripremni. Onaj je vodio 55 jedara, a ovaj 20 povećih. Zajedno kreću u zulum: ali dok jedan drugoga u pljački lukavo preduhita, — zar nije djelo Božje providnosti — da obojica gotovo zajedno ipak ovako ovaj Otok mimoiđoše, dok Hvarane udariše?

Kako to, da se na svom povratku sa zuluma po Hvaru ponovno odjeljuju, pa jedan boji se ponovno pokušati napadaj, a drugi za to nema vremena?

O preblažena Djevice! Vjerujemo, da si iz ove mračne tame prenesena do uzvišenog prijestolja svevišnjeg Boga, da kao što si na svijetu svojom divnom poniznošću bila uzor, da tako na nebesima najbliža moći Božjoj upravljaš za naše dobro. Priznavajući ovo tvoje odličje, molimo se, udijeli puku pouzdanje, a one koje si toliko puta milosrdno iz tolikih neneprilika izbavila, dopunivši mjeru milosti, prihvati zauvijek kao svoju djecu u ljubeznoj obrani zajedno sa bl. Bartulom apostolom i sv. Markom Evanđelistom i sa svima svecima.

Čvrsti u vjeri, nikada ne stupajući po slabosti na nešto drugo, učini da postignemo ovdje i u nebeskoj domovini plod tvoje zaštite. Neka nas u ovoj molbi pomogne preblaga milost Spasitelja našega Isusa Krista Sina tvoga kojemu zajedno s Ocem i Duhom Svetim trajna čast i vječna slava. AMEN.

BILJEŠKE

1. Ovo Rozanovićevo djelo sačuvano je u nekoliko starih prijepisa.

Dr Jakov Salečić korčul. kanonik, rodom iz Smokvice, preveo je na talijanski god. 1743. A župnik Trstena Petar Franasović priredio je hrvatski prijevod koji je štampan god. 1871. u Dubrovniku, prigodom 300 god. Obrane Korčule od Turaka.

Oslanjajući se na Fransovićev rad — ovaj prijevod je sačinjen prema latinskom prijepisu iz arhiva obitelji Andrijić, a koji je privremeno pohranjen u Drž. arhivu u Dubrovniku. Potječe iz XVIII stoljeća.

Hrvatska redakcija Arhiđakonova prezimena Rosseneus (Rosaneo, Rosaneo) zasigurno glasi Rozanović — kako je dokazao dr Vinko Foretić na temelju arhivskih podataka (v. Dr V. Foretić: Turska opsada Korčule g. 1571. u Vesniku Vojnog muzeja, br. 5, Beograd 1958.)

U arhivu ob. Kapor u Korčuli nalazi se Rozanovićevo djelo pisano u humanističkoj kurzivi XVI — XVII st. Tekstovno se slaže s onim prijepisom ob. Andrijić, koji je nastao iz ovog predloška. Kaporov bi dakle bio najstariji.

U ovom arhivu nalazi se nekoliko foglio-volante prijepisa iz XVIII st. u vezi ovog napadaja. Tu je proglas kancelara Scapaneo od 9. VIII 1571., — saslušanje nekolicine zaduženih braniča grada od 28. VIII 1571.

Scapaneov proglas »bi proglašen na uobičajenim mjestima grada po glasonoši — tumaču »vulgari sermonem Illyrico«.

Za gornje podatke neka je hvala ing. Ambrozu Kapor.

2. Ovdje je izostavljen odlomak u kojemu Rozanović opisuje vojno i političko stanje u Evropi u akciji kršć. jedinstva protiv Turaka.

3. Ovaj trijem — Gospina kapela — stisnuo se u uglu što ga čine vijećnica i Južna gradska vrata. Namjena terase je jasna: objava naredaba, održavanje skupova. Rastvoreni trijem podržavaju sprijeda dva kvadratna renesansna stupa, a otraga se naslanja na gradski obrambeni zid. Ovaj stražnji dio trijema ograđen je sada gvozdenom rešetkom i to čini Kapelu Gospe od Snijega ili Gospe od Ploča (radi kamenom popločanog trga).

Trijem je sagrađen sa kneza B. Balbi god. 1531. A tek god. 1576. knez B. Delfin proširuje Kapelicu. Knez A. Leoni god. 1592. nabavlja novu sliku umjesto propale slike Gospe sa sv. Bartulom. No i ova je kasnije oštećena prebojena i odložena je danas u zbirci Bratovštine Gospe od Utjehe.

God. 1705. knez A. Priuli obnavlja oštećenu kapelu, a krajem stoljeća je posve napuštena.

God. 1934. pod opatom Bodulić, kapela je obnovljena iznutra po nacrtu akadem. kipara Frane Stecca; tu se slavila Sveta godina; 1900. god. Otkupljenja i Rozanovićeva obrana Korčule. Postavljene su i prigodne spomen-ploče (v. Lanterna broj 2/67.).

U oltarskoj udubini nalazi se upravo obnovljena slika »Gospe od vrtova« — što je nekada stajala u kapeli Sv. Vlaha iznad grada. Ova je crkvica u vrijeme engleske okupacije oko god. 1815. porušena, a sagrađena današnja kula.

4. Knez Antun Balbi god. 1571.

5. Uz sjeverni zid crkve na Badiji, bliže ulazu, uklopljen je barokni portal u mramoru koji vodi u kapelu Sv. Križa. Ona je ispunjena prostranošću, misterioznom tišinom i najvećim baroknim oltarom u Dalmaciji — sagrađen od plavog i bijelog mramora sa četiri veličanstvena stupa.

Kapela je građena doprinosom puka god. 1762., a dovršena god. 1769. Oltar je posvetio korčul. biskup Toma Triali.

Tko da opiše ljepotu, impresivnost i stoljetnu devociju čitavog otoka Korčule prema ovoj našoj najvećoj i najdragocjenijoj Svetinji! Slična Raspeća štuju se i drugdje po Dalmaciji, ali Badijski sv. Križ je nenadmašiv: bolno lice Kristovo upućuje tri pogleda, uvijek impresivna, nezaboravna. Pisac opat Mori o njemu pjeva:

»... E un Crocifisso ancor alto s'ammira
Che al tuo girar o piange o langue o spira...«

Starija generacija još se sjeća jubilarnih ophoda po moru uokolo Badije, kako se sv.Križ vjekovima nosio uz najveće slavlje.

Mnogi se od nas dobro sjeća kakvo nas ganuće i suze obliše, kada je o Sv. Godini Spasenja god. 1934. stigao Sv. Križ na korčulansku rivu.

Danas ova Svetinja jednostavno visi u franjevačkoj crkvi Gospe od Anđela nad Orebićem.

Stariji pisci — prema sačuvanom fragmentu na Raspeću — pripisuju ovo Raspeće majstoru Ugonu god. 1407. Međutim Igor Fisković pripisuje sv. Križ rezbaru Jurju Petroviću, splitskom kanoniku, u drugoj pol. XV st. (v. Lanterna br. 2-3/66.)

Drvena slika Vele Gospe od Otoka je bizantinska ikona XIII—XIV st. uokvirena bogatim pozlaćenim okvirom Dubrovačke renesanse XVI st. Nedavno je Ikona obnovljena u Rest. zavodu Jug. Akademije u Zagrebu. Kraj nje izložen je njezin srebrni gotički oklop iz XV st. i srebrna kruna, dar Vicka Barozzi kneza god. 1597. te nekoji zavjetni darovi.

Slikar je sretno ujedinio u ovoj Ikoni dostojanstveni lik Kraljice i blagohotne Majke.

Gospa od Otoka je od god. 1950. privremeno izložena na čašćenje u korčulanskoj Katedrali.

6. Iznad Južnog gradskog ulaza stoji četverouglasta kula XIV st. nazvana Veliki Revelin. Istočno od ovog ulaza, iznad Arsenala (danas trgov. skladište) sagrađena je krajem XV st. druga, manja kula, koja je branila i Arsenal i ova gradska vrata. Danas je ova kula gotovo neprimjetna, budući je uklopljena u stambenu zgradu.

7. Korčulanska obitelj Mirošević ženidbom je od njih dobila nadimak: Paladini.

8. Na jugo-zapadnom uglu grada, uz knežev dvor (biv. Škola) nalaze se dvije okrugle kule: gornja, visoka, nazvana Mala kneževa kula sagrađena god. 1499. — i druga ispod nje, vrlo prostrana (danas cisterna) Nova kneževa kula sagrađena oko 1500 godine.

9. Zapadna gradska vrata-kula nazvana Morska, obnovljena je krajem XV st., a izvana preuređena u XVI i XVII st. Nutarnja arhitektura ukazuje na mnogo stariju izgradnju, čak u XI - XII st.

10. Petar Bragadin, gradski knez god. 1566. U njegovo vrijeme gradio se Fondik-gradsko spremište žita: srednji dio današnjeg općinskog sklopa u ulici stare Škole.

11. Korčulani su porušili poč. XVI st. sve kuće ispred grada — sve do položaja crkve Sv. Justine: bojali se da eventualni neprijatelji nebi koristili ove zgrade kao svoja uporišta.

12. Istočno od Arsenala (trgov. magazina) vidi se u asfaltu tlocrt nek. četverouglaste visoke kule iz XIV st. Za vrijeme kneza Šimuna Capello god. 1493. obujmila je druga okrugla kula nazvana kula Svih Svetih.

God. 1863. porušiše njezin gornji dio zajedno s najvećim dijelom gradskih zidina u namjeri da »moderniziraju« grad.

13. Gen. Providur Jakov Foscarini u svom izvještaju Mletačkom senatu god. 1572. ovako piše o Korčuli:

»... Korčula iznosi uokolo 120 milja. Između nje i dubrovačkog Pelješca nalazi se prekrasan kanal širok negdje milju negdje dvije. Obiluje drvom i lozom, slabije sa žitaricama, ali najviše ima vina. Grad obuhvata 500 noga okružen povišenim, slabim zidinama. Napadnuta najprije od Uluz-Ali, a poslije od Karakozija — i makar su mnogi pobjegli — malobrojni koji ostadoše je obraniše. A da prevare neprijatelja kao da je mnogo branića u gradu postaviše po zidinama žene u bojnoj spremi sa oružjem. Držahu se hrabro usprkos činjenici što zarana bijahu napušteni od svog kneza koji kukavički pobježe... Dubrovčani ove ljude veoma mrze: mišljenja su naime da im Senjski uskoci nanose štete pod njihovim vodstvom i sudjelovanjem. Zato se govori da je Karakozije došao uništiti ovaj otok nagovoren od Dubrovčana...« (v. Monumenta vol. 47, Zagreb 1964. pag. 40)

Na omotu: Jubilarna spomen-plaketa, rad Vinka Fabris, akad. **kipara**

JUBILARNA PROSLAVA OBRANE KORČULE OD TURAKA

15. VIII 1571. — K O R Č U L A — 12. IX 1971.

P R O G R A M

8.—9.—10. IX TRODNEVLJE — DUHOVNA PRIPRAVA:

u 18 s.: Misa — Prigodna propovijed — Aklamaciji Bogorodici.

11. IX VIGILIJA (subota):

u 10 s.: svečanost susreta bolesnih i starih s Kristom i Bogorodicom.

u 17 s.: doček gg. Biskupâ i uglednika — pozdrav — Zaziv Duhu Sv.

u 18 s.: otkriće spomen-pločâ Korčulanima J. Baničeviću i P. Kanaveliću, uz riječ dr Vinka Foretića i prof. Jakše Ravlića.

u 19 s.: Akademija.

u 22 s.: Ura Klanjanja.

u 23 s.: Pokorničko slavlje — Ponoćna Misa — Propovijed Msgra Severina Perneka, našega Ordinarija.

12. IX SVEČANOST (nedjelja):

u 7 s.: Koncelebrirana Misa u crkvi Svih Svetih.

u 8 s.: Procesionalni prijenos Gospe od Otoka u Katedralu.

u 10 s.: Pontifikalna Koncelebracija gg. Biskupâ — propovijed Metropolite Msgra Frana Franića, splitskog nadbiskupa.

u 16 s.: Doček hodočasnika.

u 17 s.: Vespere u čast Bogorodice.

u 18 s.: Svečana procesija uokolo Grada sa čudotvornim likom Gospe od Otoka — Riječ Msgra Josipa Arnerića, šibenskog biskupa — Posveta Majci Božjoj — Tebe Majku Božju hvalimo.

K o n c e r t pred Katedralom

Izdaje i odgovara: Opatsko Nadžupni ured — Korčula

Tisak: Štamparsko poduzeće »FRANJO KLUZ« — Omiš